

1.

Preludia mladosti

Už v souvislosti s narozením Tomáše Masaryka 7. března 1850 se později objevila šokující hypotéza, která se občas připomíná i dnes. Podle ní jeho biologickým otcem nebyl údajně nikdo jiný než rakouský císař František Josef I. (1830–1916), kterému se prý Masaryk v řadě osobnostních rysů podobal.

Historikové však tuto teorii považují jen za spekulativní fámu, a snad proto se ve většině odborných knih o T. G. Masarykovi neobjevuje nebo je zmiňována jen zcela okrajově jako úsměvná rarita.

Faktem zůstává, že Masarykův rodný list pochází až ze září roku 1870 a jde o kopii, neboť originální doklad se ztratil. Vedle toho existuje pouze původní zápis o jeho narození a křtu v hodonínské matrice. Kopie rodného listu byla podle jeho přání či omylem vystavena na jméno Masaryk, i když se Tomáš po svém slovenském otci vlastně jmenoval Maszárík.

Hypotéza o tom, že by Masaryka počal teprve půl roku vládnoucí osmnáctiletý rakouský panovník, je ve skutečnosti postavena na velice chatrných základech. Pro takové tvrzení chybějí faktické

Rakouský císař František Josef I. prý mohl být biologickým otcem T. G. Masaryka. Pro takové tvrzení však chybějí prokazatelné důkazy a zřejmě jde o senzacechtivou domněnku. Tato fáma má však tubý život a definitivně by ji mohla vyvrátit snad jen analýza DNA.

důkazy – až na jediný, který byl příčinou vzniku této dodnes přetrvávající fámy. Onen „důkaz“ je opřen o drobný císařův zápis z listopadu roku 1849 v jeho deníku Kropaczek erl. Zkratka erl. se v němčině běžně používala místo výrazu erledigt, což česky znamená vyřízeno.

Matka T. G. Masaryka se za svobodna jmenovala Terezie Kropáčková, německy Kropaczek a v roce 1849 na hodonínském zámku pracovala jako kuchařka. Podivná císařova poznámka však pochází až z listopadu téhož roku, kdy už byla Terezie Kropáčková tři měsíce vdaná, navíc těhotná, a tudíž se podle svého chotě Jozefa Maszáríka jmenovala Maszáríková. Že by tento detail císaři unikl? A vztahovala se uvedená poznámka z jeho deníku vůbec k Masarykově matce?

Spekulacím se jistě meze nekladou, zrovna tak se císařův zápis Kropaczek erl. mohl vztahovat k muži. Zda tak, či onak, bohužel nikdo neví a snad se lze spokojit jen s vysvětlením, že šlo zřejmě o nějakou důležitou záležitost, když si ji rakouský panovník do svého deníku tenkrát poznamenal. Je ovšem potřeba mít na mysli, že František Josef I. byl mladíček a do svého deníku si mohl zapisovat i naprosto nepodstatné věci.

Tato císařova písemná poznámka každopádně byla později dávána do širších souvislostí, když se přišlo na to, že v polovině

roku 1849 František Josef I. na Hodonínsku skutečně pobýval a byl nějaký čas ubytován v zámeckém letním sídle Habsburků v Holíči (dnes se nachází na Slovensku), ležícím asi jen sedm kilometrů od Hodonína. Tam byl císařský velkostatek s malým zámečkem, v němž Masarykova matka pracovala a který mohl císař v té době navštívit.

Tehdy se totiž v Hodoníně formovala rakouská a ruská vojska, jež měla za úkol zlikvidovat protihabsburské povstání Maďarů. A při přípravách tak důležité vojenské operace František Josef I. nechtěl chybět.

Čistě teoreticky se tehdy císař s Terezií Kropáčkovou mohl setkat, ale že by mu sličná pětaticetiletá zámecká kuchařka padla do oka tak, aby s ní poté strávil noc? S ženou, která byla o sedmnáct let starší než on? Tak či tak, neexistují žádné faktické důkazy, které by něco takového potvrdzovaly.

Teorie o císařově milostné romanci s matkou T. G. Masaryka, která prý nezůstala bez následků, proto nelze brát vážně, a to z řady důvodů. Mladícký císař měl především jiné povinnosti, v té době šlo o udržení jednoty rakouského mocnářství – blížila se závěrečná fáze potlačení maďarského povstání, které hrozilo, že se Uhersko od habsburské říše oddělí. Panovník byl neustále obklopen vojenskou suitou a služebnictvem a na každém kroku byl hlídán. František Josef I. zkrátka neměl čas ani prostor pomýšlet na milostné hrátky s neznámou a mnoho let starší moravskou kuchařkou. Vlastně není vůbec jisté, kdy a kde konkrétně se císař na Hodonínsku pohyboval, ale dá se předpokládat, že jeho hlavní starostí bylo vojsko, které se tu formovalo proti Maďarům.

František Josef I. byl konzervativně založený mladý muž, který měl rád, když všechno mělo svůj pevný řád. Ne že by neměl příležitostné milenky. Z doby, než se seznámil se svou budoucí chotí Alžbětou Bavorskou (Sissi), víme minimálně o dvou a šlo o tanečnice

a herečky, s nimiž se seznámil ve Vídni. Také později měl ještě několik milenek, ale nikdy nebyly od císaře věkově tak vzdálené, jako by tomu bylo v případě o sedmnáct let starší Terezie Kropáčkové.

Tomáš Maszárík (později Masaryk) se narodil 7. března 1850, přičemž jeho matka se vdávala za zámeckého čeledína Jozefa Maszáríka 15. srpna předchozího roku. Tomáš tedy přišel na svět necelých sedm měsíců po sňatku svých rodičů.

Z toho plyne, že Terezie Kropáčková otěhotněla ještě před svatbou a stalo se to přibližně v polovině června roku 1849. Nelze popřít, že tou dobou rakouský panovník na Hodonínsku byl, a právě tato náhodná okolnost se stala podnětem k pozdější hypotéze, že nikoli Jozef Maszárík, ale císař byl Tomášovým biologickým otcem.

Historická i faktografická opodstatněnost takových dohadů je však mizivá, chybějí prokazatelné důkazy. Argumenty jejich zastánců o tom, že T. G. Masaryk a František Josef I. vykazovali některé obdobné povahové rysy, jsou rovněž rázu čistě spekulativního, neboť na druhé straně lze stejně tak argumentovat tím, že mezi jejich povahami byly v mnoha směrech i značné rozdíly. O ošidnosti takových srovnání není třeba pochybovat, a tak nezbyvá než celou hypotézu o tom, že rakouský císař mohl být Masarykovým biologickým otcem, opustit s tím, že je dodnes neprůkazná, faktograficky jen těžko doložitelná a s konečnou platností by ji mohla vyřešit snad jen analýza DNA, o což nedávno někteří odborníci usilovali, ale k těmto experimentům zatím nedostali od pravnučky T. G. Masaryka potřebný souhlas.

Také tvrzení, že císař rodinu Maszáríkových prostřednictvím nejruznějších emisarů tajně finančně podporoval, nelze ničím dokázat. Vrchnost, které byli Jozef a Terezie Maszáríkovi podřízeni, s nimi nakládala podle své libosti. A už vůbec nelze říci, že by si žili nad poměry – bylo tomu spíše naopak.

Matka Terezie se v prvorozeném Tomášovi viděla. Již záhy rozpoznala jeho mimořádný intelekt a přála si, aby měl jiný a lepší životní osud než ona a její manžel. Ale nebylo to jednoduché.

V roce 1868 odmítla ústřední správa císařských panství Jozefu Maszáríkovi vyplácet penzi, i když měl už odpracováno takřka pětadvacet let služby. Té byl o rok později zcela zbaven a dál se musel živit jako soukromník. Důvodem této nemilosti bylo podezření z toho, že Tomášův otec neprojevoval dostatečnou loajalitu vůči habsburskému mocnářství a za prusko-rakouské války v roce 1866 údajně dokonce vyjadřoval sympatie pruským vojákům. Nakonec ho to stálo penzi i stálé zaměstnání v době, kdy bylo Tomášovi osmáct let a rozhodovalo se o jeho budoucnosti.

Ani tato skutečnost nekoresponduje s úvahami stoupenců hypotézy o Tomášově císařském otci, který prý později zpovzdálí dohlížel, jak se jeho levobočkovi vede, a rodinu Maszáríkových zajišťoval občasnými peněžními příspěvky. Takové úvahy jsou jistě romantické, ale s historickou realitou nemají nic společného, vždyť v době Tomášova dospívání se jeho rodina naopak potýkala s finančními těžkostmi. Udržet ho na gymnaziálních a univerzitních studiích bylo pro jeho otce i matku obtížné a Tomáš si musel přivydělávat na studia kondicemi.

Časté stěhování a hmotné starosti nesvědčí o císařské přízni, ale naopak o tom, že Masarykovi rodiče byli neustále závislí na milosti a nemilosti vrchnosti, jíž sloužili a která s nimi – jak později T. G. Masaryk sám vzpomínal – často jednala povýšeně a přezíravě.

Terezie a Jozef v manželství tvořili značně nesourodý pár. Oba se seznámili na jaře roku 1849, i když o deset let mladší Jozef Maszárík zřejmě Terezii znal už z dřívějšíka, vždyť na hodonínském statku pracoval od roku 1843. T. G. Masaryk později vzpomínal mnohem více na matku než na otce, z čehož lze vyvodit, že k ní byl mnohem silněji citově vázán. Terezie, která zemřela v roce 1887, si vždy přála,

aby z jejího nejstaršího syna byl pán, a také se toho dočkala, když Masaryk v roce 1876 získal doktorát z filozofie na vídeňské univerzitě.

K tomu však vedla dlouhá a ne zrovna snadná cesta, kterou vedle Masarykovy matky ovlivnily dvě důležité osoby – čejkovický farář František Satora a brněnský policejní ředitel Anton Le Monnier, který se později stal ve Vídni prvním státním policejním prezidentem, což byla funkce spojená se společensky výsadním postavením i značným mocenským vlivem. Byli to tito dva muži, kteří dospívajícího Tomáše nasměrovali k dráze budoucího intelektuála, učenice a politika. Ale ať už tuto jejich přízeň budeme hodnotit jakkoli, šlo o souběh zvláštních náhod.

V letech 1861–1863 nastoupil Tomáš ke studiu v hustopečské reálce. V Hustopečích, odkud pocházela jeho matka Terezie, žil u jejích příbuzných, ale kvůli nedostatku financí ho už rodiče v roce 1863 nemohli na škole udržet. Masarykův otec se tedy rozhodl, že dá syna do učení.

Pro Tomášovu matku to jistě bylo bolestné rozhodnutí, chtěla mít ze syna alespoň učitele, ale finanční těžkosti i nízký Tomášův věk to neumožňovaly. Otec nakonec sáhl ke kompromisu. Až se chlapec vyučí nějakému řemeslu, bude moci dostudovat!

Co mohl teprve třináctiletý hoch dělat? Rodiče živili i jeho mladší sourozence a nezbyvalo než se otcově vůli podrobit. Jeho novým působištěm se stala Vídeň, kde v roce 1864 nastoupil do firmy, ve které se měl naučit řemeslu uměleckého zámečníka.

Vydržel tam jen šest týdnů. Přivezl si s sebou knihy, v nichž hledal duševní útočiště z těžké dřiny, ale ty mu ostatní učni ukradli a prodali. Být vystaven jejich šikaně pro něho muselo být peklo a za sebemenší provinění tu navíc od zaměstnavatele hrozily přísné tresty. Po čase se ocitl psychicky na dně, a tak utekl a vrátil se domů. V jeho pohublé tváři se zračila beznaděj, a když se rodiče dozvě-

děli, v jakých poměrech ve Vídni jejich syn žil, pochopili, že udělali chybu.

Tou dobou už od roku 1864 bydleli v Čejci, kde Tomášův otec dělal šafáře panského velkostatku, a obývali část bývalé hájenky, o které se dělili s panským kovářem Antonínem Benešem. Právě on se nabídl, že Tomáše přijme do učení. Práce to byla těžká, ale kovář Beneš byl hodný člověk a zaměstnával několik dalších učňů a tovaryšů. Ti však na nováčka hleděli povýšeně a přidělovali mu většinou jen podřadné práce. V létě ovšem bývalo více zakázek a pracovalo se až šestnáct hodin denně, všichni se tudíž měli co ohánět a každá pomocná ruka byla dobrá. A protože byl Tomáš zručný, brzy se naučil kovat i koně.

Ale i tady poznal šikanu od jistého Martina Gučka, statkářského pacholka, který nemohl nového učně vystát. Gučko byl podřízen přísnému šafáři Maszáríkovi a svou zlost si vybíjel na jeho synovi. Po roce 1866 to byl tento pacholek, kdo udal vrchnosti, že se Tomášův otec během prusko-rakouské války vůči vítězným Prusům stával se sympatiemi.

Tomáš Gučkově šikaně a těžké práci v kovárně nakonec přece jen unikl, když v sousedních Čejkovicích nastoupil jako praktikant k tamnímu řediteli školy Franzi Ludwigovi. Tam učil mladší žáky přírodopis a zeměpis, ale ředitelova rodina, jež si hrála na místní honoraci, ho spíše využívala jako domácího sluhu.

Díky čejkovickému faráři Satorovi, který si nového praktikanta brzy všiml, neboť Tomáše už z dřívějška znal, došlo k dalšímu posunu. Farář vzal šikovného chlapce pod ochranná křídla, začal ho učit latině a připravoval ho k přijímacím zkouškám na gymnázium. Jeho rodině vysvětlil, že by byla škoda, aby tak přemýšlivý hoch nepokračoval ve studiích, a kupodivu uspěl. Tomáš strávil nejprve rok na gymnáziu ve Strážnici, ale pak pokračoval v Brně, kde prožil další čtyři roky.

Potíž byla jen v tom, že Tomáš poté, co jeho otec v letech 1868–1869 ztratil vrchnostenskou penzi i práci, trpěl nedostatkem peněz a byl nucen se v Brně živit kondicemi. To byl dost krušný studentský život, ale zasmála se na něho štěstěna – coby domácího učitele pro svého syna Franze si jej vybral brněnský policejní ředitel Anton Le Monnier. Avšak z brněnského gymnázia byl Tomáš pro časté absence a konflikty s některými profesory v roce 1869 vyloučen.

Pro každého jiného by to znamenalo katastrofu a konec všech životních ambicí, ale tehdy již devatenáctiletý student měl i v této krizi obrovské štěstí. Le Monnierovi se tou dobou stěhovali do Vídně a jeho vzali s sebou s tím, že tam bude moci i s jejich synem gymnaziální studia dokončit. Franz Le Monnier si totiž Tomáše jako domácího učitele velice oblíbil a zřejmě právě on se u svého otce zasadil, aby ho ve Vídni dál doučoval a dělal mu ochránce. Franz byl neduživý, handicapovaný hoch a ke staršímu Tomášovi vzhlížel s obdivným respektem.

Říkejme tomu náhoda či osud, ale nabídka Le Monnierových přišla právě ve chvíli, kdy se Tomášova budoucnost vyloučením z brněnského gymnázia začala hroutit. Odchod do Vídně s rodinou vlivného rakouského úředníka byl nyní jedinou šancí, jak ze všeho vyvážnout bez úhony. Jednalo se o další důležitý zlom v Masarykově životě. Kdo ví, nebýt Le Monnierových, možná by se další život budoucího českého prezidenta vyvíjel úplně jiným směrem.

Do šlechtického stavu povýšený Anton Le Monnier to nakonec dotáhl až na vídeňského policejního ředitele, což znamenalo moc a značný vliv. Tomáš u rodiny bydlel a dál se jako domácí učitel staral o jejich syna. Díky tomu se dostal i na studia v prominentním vídeňském akademickém gymnáziu, kde působil nejen elitní profesorský sbor, ale také studenti z nejpřednějších vídeňských rodin. Tomáš Masaryk byl mezi nimi jeden z nejstarších a ocitl se v dosud neznámém světě tamní společenské smetánky.

Le Monnierovi, kteří se k němu chovali, jako by byl členem jejich rodiny, mu otevřeli cestu do kultivované společnosti, kde byl Tomáš brzy jako doma. V příjemném, uhlazeném a zdvořilém mladíkovi, který hovořil perfektní němčinou, by sotva někdo mohl spatřovat někdejšího vesnického kluka. Mladý Tomáš Masaryk byl skvělým diskutérem a společníkem a dalo se s ním bavit o čemkoli.

Pobyt u Le Monnierových se pro další Masarykův osud v mnoha směrech jeví jako klíčový. Prostřednictvím jejich společenského vlivu Tomáš dozrál v mladíka s vybraným vystupováním, měl možnost studovat knihy z jejich soukromé knihovny, získal přístup do vídeňské vyšší společnosti, a co je neméně důležité, díky známostem Antona Le Monniera byl ušetřen i povinné vojenské služby. Navíc mohl dostudovat a odmaturovat na prestižní vídeňské škole a připravit se k vysokoškolským studiím, jež zahájil po maturitě na podzim roku 1872 a zaměřil se především na filozofii, která ho lákala nejvíce.

Z Tomáše Masaryka vyrostl opravdový „aristokrat ducha“, jenž nejen pílí, ale i svým nadáním a intelektovým dozráváním měl mezi svými spolužáky dostatečnou autoritu, mimo jiné i proto, že jim ve studiu pomáhal a slabší studenty doučoval. V roce 1876 promoval a po prázdninovém pobytu v Itálii, kterou si zamiloval, se rozhodl prohloubit dosažené vzdělání postgraduálním studiem na univerzitě v Lipsku, což – jak se ukázalo – bylo pro něho životním osudovým rozhodnutím. Zde se totiž seznámil se svou budoucí manželkou, Američankou Charlottou Garrigue (1850–1923, podrobněji o ní 9. kapitola Dobře utajená intimita?).

Tato téměř stejně stará emancipovaná dívka a milovnice umění i literatury mu učarovala svou intelektuální zdatností a upřímným srdcem. Tomáš Masaryk v ní získal životní družku, kterou hluboce miloval a obdivoval. Také ona do něho byla zamilovaná, oplývala šarmem i dívčí jemností a vzděláním a inteligencí mu byla zcela rovnocennou partnerkou.

Netrvalo dlouho a Tomáš ji v roce 1877 požádal o ruku. Teď šlo jen o to, jak se k jejich vztahu postaví Charlottina bohatá americká rodina, a tak jeho vyvolená odcestovala do USA. Její otec byl zpočátku proti, zatímco matka stála za dcerou. Nicméně Charlotta si stála za svým a s matčinou podporou nakonec otce přesvědčila, že Tomáš je pro ni ten pravý.

Rudolph Pierre Garrigue (1822–1891) nakonec k zasnubám i sňatku dal oběma své požehnání a vše vyhlíželo dobře. Masaryk se vrátil do Vídně, kde jako pedagog přednášel na univerzitě, ale jednoho dne dostal z USA telegram, v němž ho pan Garrigue žádal, aby přijel do New Yorku, neboť Charlotta se zranila při pádu z vozu. Masaryk neváhal a lodí neprodleně odcestoval do Ameriky. Naštěstí se ukázalo, že zranění jeho snoubenky nebylo nijak vážné, a Masaryk ji zastihl už téměř zdravou.

Dne 15. března 1878 se u ní doma konala svatba, po které novomanželé odcestovali zpět do Vídně, kde si v jednom z činžáků zařídili skromný byt. Oba si změnili při sňatku jména. Tomáš Masaryk přijal z úcty k ní i její rodině jméno Garrigue a Charlotta zase přijala nové jméno Masaryková.

Masaryk věděl, že kvůli svému překotnému odjezdu do USA přišel o zaměstnání na vídeňské univerzitě, a navíc měl rozepsanou habilitační práci, takže jejich finanční situace nebyla vůbec růžová, i když si mnozí lidé mysleli, že sňatkem s bohatou Američankou vyženil jmění. Charlottin otec jim sice poté, co zjistil, jak se věci mají, posílal i malou apanáž, ale na slušnější živobytí to sotva stačilo. A peněžitý svatební dar, který novomanželům dal, téměř celý padl na vybavení bytu.

Jenže láska hory přenáší a Charlotta byla svému muži v této nelehké situaci pevnou oporou a neustále ho povzbuzovala. Začala se učit česky a v českých studentských kruzích, kam docházela, byla vstřícně přijata. Jejich finance však byly v této době závislé pouze na

Masarykových příjmech ze soukromé tříhodinové výuky denně a přechodných učitelských pozic, jež zastával po celé období mezi lety 1878–1882.

Také jeho habilitační práce O principech sociologie nebyla univerzitní komisí kvůli nejrůznějším výhradám přijata, a tak byl Masaryk nucen ji přepracovávat. Věnoval se v ní fenoménu příčin a nárůstu sebevraždění a nakonec ji přepsal na dobově zcela výjimečné a novátorské dílo, jež nazval Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty. V roce 1879 byla jeho práce konečně schválena a T. G. Masaryk se stal soukromým docentem. V té době už měli sotva roční dítě – prvorozenou dceru Alici – a v květnu roku 1880 se jim narodil syn Herbert (v roce 1886 přibyl syn Jan, v roce 1890 dcera Eleonor, která záhy po narození zemřela, a v roce 1891 dcera Olga).

Masarykova německy psaná habilitační práce o fenoménu sebevraždy byla v roce 1881 vydána tiskem a doma i v zahraničí vzbudila v odborných vědeckých kruzích značnou pozornost. On sám tuto práci i po mnoha desetiletích považoval za vrchol své vědecké tvorby a vedle sociologického zaměření měla i rozměr teologický, vyjádřený Masarykovým přesvědčením, že život bez víry ztrácí jistotu a sílu, což byla premisa, kterou zastával po celý svůj život.

*Manželka T. G. Masaryka
Charlotta Garrigue byla jeho
osudovou celoživotní láskou.
Od roku 1918 však
trpěla maniodepresivním
onemocněním
i kardiologickými obtížemi,
jimž v roce 1923 podlebla.*

I když finanční situace jeho rodiny zůstávala i nadále nevalná a zlepšovala se jen pomalu, Masaryk v roce 1881 odmítl možnost jít učit na novou univerzitu v Černovicích v Bukovině a raději zůstal dál ve Vídni. Když mu však o rok později bylo nabídnuto místo mimořádného profesora na české univerzitě v Praze, nezaváhal a 10. září 1882 do české metropole s rodinou přijel.

Dny jeho mládí byly dávno pryč a Masaryk byl připraven zapojit se do univerzitního života. Netušil, že ho tu už o čtyři roky později čeká boj, v němž ho někteří kolegové a čeští politikové budou pranýřovat bezmála jako zrádce národa. Národa, kterému Masaryk chtěl v Praze v dobré víře sloužit a předávat mu to nejlepší, co v sobě měl. Začalo období jeho vlastenecké seberealizace, které však v letech 1886–1887 vyvrcholilo takřka jeho zavržením.

Ale T. G. Masaryk byl bojovník, zarputilý ve chvílích, kdy byl přesvědčen o tom, že pravda je na jeho straně. Kdysi právě tento jeho neústupný povahový rys vedl k vyloučení z brněnského gymnázia, když pedagogové až příliš provokoval. Ale teď byl už dávno dospělý, konečně i finančně zajištěný, a neměl tudíž důvod se čehokoli obávat. A tak dal v boji za svou pravdu všanc své odborné renomé a dokonce i kariéru.

2.

Kauza staročeských rukopisů

Šlo o první velký ideový a zároveň i odborný spor, jichž ve svém dlouhém životě profesor Tomáš Garrigue Masaryk svedl ještě řadu. To, že se právě z tohoto stane velká aféra, která podstatným způsobem ovlivní i veřejné mínění, se sice předem dalo očekávat, ale její dosah byl mnohem širší. Stejně tak muselo být Masarykovi od počátku jasné, že v této kauze bude mít spojence i odpůrce, neboť to, do čeho tepal, bylo pro českou společnost druhé poloviny 19. století takřka národní svátostí a uctívanou modlou, k níž vzhlížela plejáda buditelů a vlastenců.

V celém tomto sporu totiž šlo o vzácné staročeské rukopisy, jež se pro dvě generace českých obrozenců staly něčím jako kulturní památkou. T. G. Masaryk byl však jedním z těch, kdo o pravosti údajně starobylých textů pochyboval. Doufal ve věcnou, intelektuálně i argumentačně podloženou diskusi, ale jak se ukázalo, v tomto ohledu se hluboce mýlil...

V Praze byl teprve několik let a mezi českou veřejností nebyl ještě příliš známý. Na českou univerzitu přišel v roce 1882 z Vídně jako